

Magyar Museum

Kettőszáz évvel ezelőtt, 1788. július elején jelent meg Kassán a magyar irodalom első, átgondoltan szerkesztett folyóirata, a Magyar Museum. A folyóirat megindítását az egy évvel korábban alakult Kassai Magyar Társaság kezdeményezte. A társaság tagjai, s egyben a folyóirat szervezői és szerkesztői Batsányi János, Kazinczy Ferenc és Baróti Szabó Dávid voltak. Közülük az Erdélyből származott Szabó Dávid jezsuita tanár volt a legidősebb, míg mellette a másik kettő: Batsányi és Kazinczy fiatalembernek számított. Főleg e két utóbbi fogott hozzá nagy lelkesedéssel és szívós, kitartó munkával a létrehozandó orgánium megszervezéséhez, és az egész országra kiterjedő „szélesítéséhez”, terjesztéséhez.

A folyóirat első számához először Kazinczy írt bevezetést: ezzel is a maga vezető szerepét akarta hangsúlyozni. Batsányi nem értett egyet sem azzal, hogy Kazinczyé legyen az első szó, sem azzal, amit szerkesztőtársa írt. Ezért a bevezetőt átírta és az átírt szöveget közölte. Ezzel a folyóirat szerkesztése teljesen az ő kezébe került.

Batsányi már a bevezető írásban megindokolta a folyóirat kiadásának szükségességét, és felsorolta azokat a fontos feladatokat, melyeket maguk elé tűztek. Így nyilatkozott: „Tudva vagyok, mennyit használnak más nemzeteknél a tudományoknak és a hazai nyelvnek előmozdítására az e végett hetenként, vagy hónaponként közrebocsátatni szokott írások. Az efféle gyűjtemények, ha különféle válogatott jó darabokból állanak, mind a nemzetnek kedvet adnak az olvasásra, mind pedig az íróknak alkalmatosságot szolgáltatnak, holmi jeles munkácskáikat, melyek különben talán ismérletlenül maradtak volna, számos kézbe, s közönséges ismeretségre juttatni. Ilyen egy gyűjteményt fogunk mi, Magyar Museum nevezet alatt, esztendői által négyszer, kisebb vagy nagyobb darabokban (mert szakaszainknak vastagságát előre meghatározni nem lehet) közrebocsátani. Ebbe a gyűjteménybe mindazon kisebb szabású munkák befogadtatnak, s közre eresztetnek, melyek jelentett tárgyunkra, azaz anyai nyelvünknek gyarapítására s a tudományoknak hazánkban való terjesztésére szolgálnak.” Tehát a folyóirat legfontosabb feladata az anyanyelv művelése és ezáltal a tudományok valamennyi ágának a széles néprétegek számára érthető nyelven való terjesztése volt.

Hogy a folyóirat megindítása kinek jutott először eszébe: Batsányinak-e, Kazinczynak-e, nem tudjuk pontosan, de ez nem is lényeges. Egy irodalmi orgánium létrehozásának szükségessége akkor már nagyon időszerű volt, és több városban is próbálkoztak hasonló kezdeményezésekkel. Ezek közül külön meg kell említenünk a Komáromban, 1789-től 1792-ig megjelenő Mindenest Gyűjteményt, Péczely József szerkesztésében. Ebben az időben létrehozott folyóiratok közül egyedül a Magyar Museum vált országos jelentőségűvé s maradt fenn önerejéből csaknem egy fél évtizedig. S akkor is csak erőszakos intézkedéssel szüntették meg hosszas vádaskodás és kivizsgálás után.

A Magyar Museumnak 5 év alatt mindössze nyolc füzetet jelent meg, két kötetben. Eredeti elképzelését Batsányi nem tudta megvalósítani, ehhez nem volt elég ereje. Pedig a folyóiratot kitűnő érzékkel, rengeteg munkával, szívós kitartással szerkesztette és tartotta életben. Az ifjú szerkesztő a kor majdnem minden lényegesebb magyar íróját megnyerte munkatársul: az idősebbeket Baróti Szabó Dávidtól Rádai Gedeonig, a fiatalokat Versegly Ferentől Kreskay Imrétől, a dunántúliakat Pálóczy Horváth Adámtól Virágh Benedekig, a felföldieket Dayka Gábortól Kazinczy Ferencig, az erdélyieket Barcsay Ábrahámtól Szentjóni Szabó Lászlóig, s az alföldieket Wesszprémi Istvántól Földi Jánosig. Ezek az írók általában a legjobb írásaikkal szerepeltek a Museumban.

A folyóirat szerepe igen jelentős, mivel a felvilágosodás művelődési törekvéseinek összes alapvető kérdését felvetette. A nyelv, a helyes magyarság, a jó helyesírás, a hagyományos verselés, a műfajok, a fordítás és eredetiség kérdései ugyanúgy helyet kaptak lapjain, akárcsak a természettudományokkal, bölcsészettel és vallási kérdésekkel foglalkozó cikkek. Ebben az írásomban a folyóiratnak azt a törekvését szeretném kiemelni, melyet a magyar nyelv védelmében és fejlesztésében kifejtett. Honismereti szempontból elsősorban erre kell felfigyelnünk.

Batsányinak a Magyar Museum megindulásakor írt programcikke (1788) Bessenyei terveivel kapcsolódva foglalta össze a magyar művelődés felvirágzásának feltételeit. Nagy Lajosra és Mátyásra hivatkozva fejtette ki, hogy a nemzeti királyság milyen erős ösztönzést adhatott volna a művelődésnek. Szó szerint ezeket írta: „Ha a mi magyar Nagy Lajosunk is hajdan szélesen terjedett birodalmaiban a törvényszékeknel a deák helyébe a magyar nyelvet helyhezhetné volna; ha Hunyadi Mátyásnak oly nagyon és méltán elhíresedett udvara, magyarul beszélvén; Vitéz János s több akkoriban virágozott nagy férfiak munkáikat magyarul írták volna; ha törvényeink, közdolgoaink, pereink, iskolai könyveink ugyanazon magyar nyelven készültek volna: boldog isten! mire nem mehettünk volna!”

Batsányi bevezető írásában átgondoltan és előrelátóan azt is mérlegelte, hogyan lehetne hathatósan segíteni — intézményes formában is — a magyar nyelv fejlesztésének ügyét. Ezt külföldi példákra hivatkozva egy tudós társaság létrehozásában látta megvalósíthatónak. „A tudósnak s világhosszúknak terjesztésére legnagyobb segítséget szolgáltatnak mindezen nemzeteknél az akademiák és tudós társaságok; melyek Európának majd minden nevezetesebb városaiban felállottak...” Hivatkozik azokra a szerencsésebb nemzetekre, melyek ezt a fontos intézményt már létrehozhatták. Majd a továbbiakban így folytatja: „Szükségünk legyen minékünk ilyen egy társaságra; mely mind a maga tagjait kölcsön segítséggel, mind egyéb magyar írókat hasznos tanácsadással a tudományoknak hazánkban való terjesztésére, s az anyai nyelvnek szépítésére serkentse és ösztönözze...”

Nagyon fontosnak tartja egy nyelvkönyv kidolgozását, mely a nyelvjárásbeli különbségek terén eligazítást adhatna a nyelv tisztasága és helyessége tekintetében. Erről így nyilatkozik: „De mindenekeftel szükséges volna, hogy az a társaság egy olyan nyelvkönyvet dolgozva ki, melyben minden magyar szók és szóllás módjai feltaláttnának; hogy azok szerint a nyelvnek tisztaságát megítélni lehetne. Számptalan magyar szók találtatnak hazánkban némely környékiben, melyek a második, harmadik vármegyében már érthetetlenek; s amelyeket írásainkban gyakorta csak azért nem alkalmaztathatunk, mivel azok vagy ismérthetetlenek, vagy legalább határozatlan értelműek. Mennyi számptalan szavaink vagynak, melyeket Párizs-Pápaiban fel nem találtatnak? Amint látjuk, az utóbbi mondatokban a nyelvjáráskutatás szükségessége és fontossága fogalmazódott meg máig is érvényes útmutatással. Hasonlóképp nagyra értékelte a közmondásokat is. A fordításról című írásában arra is gondolt, hogy a fordító figyelmét felhívja a közmondások teljes, hiánytalan közlésére. Ezzel kapcsolatban ezt írja: „A közmondások különös ékességei az írásnak, és mivel ezen felül még egész nemzeteket is ábrázolnak, a fordítónak egyet sem szabad elmúlatnia közzülek. Nem könnyen leszen egy olyan nyelv, melyben ha nem szintén azok is, legalább annyitértő közmondások, mint akármely másokban, ne találtatnának.” Az idézet meggyőz minket arról, hogy Batsányi értékelő írásában az egyszerű nép gondolkodásmódjának, mindennapi megnyilatkozásainak, kifejezéseinek megbecsülése tükröződik, bármilyen nyelvről legyen is szó!

De olyan cikket is találunk a fordítások között, melyben már a néprajz elemei is felfedezhetők. Persze, még nem azzal a megnevezéssel, de a „képfaragó” és az „épitőmesterség” mai értelemben a népi díszítőművészetre és népi építészetre vonatkozik. A Sulzers Allgemeine Theorie, Art Künste című könyv alapján „A szép mesterségekről” szóló cikk fordításában többek között ezt olvashatjuk: „Az a pástor, ki a maga botjának vagy ivópoharának legelőször szép formát adott, vagy azokra cifraságokat vágott, a képfaragást; az a vadember pedig, kit szerencsésebb elméje arra bírt, hogy felépitendő kunyhóját rendbe szedje, és részecinek illendő arányozatjára vigyázzon, az épitőmesterséget találta fel.” Egyébként a szép mesterségek neve alatt szerepelt többek között a „költés, ékesszenszóllás, képirás, képfaragás, épités, tánc, muzsika, és ezeknek külömbféle ágai”.

A Magyar Museumban közölt írások közül külön meg kell emlékeznünk Batsányi azon leveléről, melyet Forgách Miklóshoz, a nemesi ellenállás egyik vezéréhez írt a hazai nyelv védelmében. Szerinte ez „a nemzeti litteratúrának, azaz a tudományoknak hazai nyelven

való virágoztatása által mehet legkönnyebben és legcsalhatatlanabban végbe”. Megjegyzi, hogy „soha egy egész nemzet idegen nyelven tudományra, közönséges világosságra s bölcsösségre nem juthat”. Ebből azt a következtetést is levonja, hogy „a nemzeti nyelvnek elhagyatásával elhagyattatnak a nemzeti erkölcsök, szokások — a nemzetnek egész tulajdonna, megkülönböztető bélyege”. Elismeri a deák nyelv tudásának szükségességét, de csak úgy, hogy az a magyar nyelvet háttérbe ne szorítsa. Felrója azt is, hogy az országban a jövőnek megvetik a honi lakosságot, és egy idegen nyelv nem tudása miatt hivataljaiktól, kenyerektől is megfosztják őket. Mindez nem törénhetne meg, ha elődeink édes anyanyelvüket jobban megbecsülték, kiművelték és „közönségesebbé” tették volna. Javasolja az eddigi hibák kijávitását és a hazai nyelvnek diadalra juttatását.

A nyelv sorsa iránti felelősség és aggodalom a folyóirat minden számában fellelhető. Szinte valamennyi írásban találunk utalást az anyai nyelv, a hazai nyelv védelmére és felszólítást annak ápolására. Említsük még meg Kazinczy egyik megjegyzését egy fordítás bírálatával kapcsolatban, amikor azt ajánlja a fordítónak, hogy „idejét szentelje a hazai nyelvnek, melynek elhagyatott sorsa minden elkészült, s jól született hazafit, nyugodalmának feláldozásával is, nemes védelemre kiált”.

E témával kapcsolatban idézzünk végül Baróti Szabó Dávidtól is. Ráday Gedeonhoz írt versében élesen ostromozza a magyarság elfajzását, elkorcsosodását, ősei hagyományainak és nyelvének elhagyását. Többek között ezt írja: „így rohanunk vesztünkre magunk! így vágjuk alattunk a dőlésre hanyatlott fát!” De a következő versszakban már ott van a biztatás is: „öszve-vetett vállal, szívvel, felkeltek az írók: a Tudományt magyar ajkra veszik; terjednek az ékes Elméknek szüleményi folyó s versbéli beszédben.”

Jó lenne, ha ez a biztatás megbízsergetné mindnyájunk szívét-lelkét!

Ma, amikor kiterjedt a honismereti munka, tanulságért forduljunk a nagy elődök tiszteletre méltó példáihoz, legyen elérendő eszmény magas színvonalú nyelvművelő munkájuk, a mindenben való igényesség és az áldozatos hazaszerete. A magyarság mai nehéz sorsa ezt fokozottan igényli mindnyájunktól.

Göröcs Mihály

Venczel József emlékezete

Venczel József
és öccse, László
1928-ban

A 75 éve született Venczel József a romániai magyarság két világháború között indult, mind a mai napig egyik legjelentősebb szociológusa, társadalom- és művelődéspolitikusa. 1913. november 4-én Csíkszeredában született, középiskolai tanulmányait az itteni katolikus gimnáziumban végezte. 1930-ban a kolozsvári tudományegyetem jogi fakultására iratkozott be, ahol 1939-ben avatták doktorrá.

17 éves korában *A magyar falu XIX. századi irodalmunkban* című dolgozatával megnyeri az *Erdélyi Helikon* ifjúsági irodalomtörténeti pályázatát. „Dolgozata magasan túlszárnyalja a többi; s olyan irodalmi ismeretekről, íráskészségről és fogalmazni tudásról tesz tanúbizonyságot, amelyre büszkén mutathatunk rá” – hangzott el az értékeléskor. Ez a munkája egy életre eljegyzi a parasztság ügyével, másrészt az általa is továbbfejlesztett transzszilvánizmussal.

1930–1938 között a kolozsvári Lyceum Könyvtárban dolgozik, 1935–1940-ig egyben az Erdélyi Iskola című folyóirat technikai szerkesztője és ifjúságvédelmi rovatvezetője.

1935-ben *Makkai László*val együtt megindítja a *Hitel* című társadalomtudományi szemlét. Megfogalmazásuk szerint „a HITEL-t a húszévesek nemzedékének műveltség- és